

Úvod

Historie fungování dohledu nad školami v českých zemích nebyla dosud podrobena systematickému výzkumu. Zejména v předbělohorském období, kdy na území Čech existoval evropsky ojedinělý systém latinských městských škol organizovaný pražskou univerzitou, dále luteránské školy, rozsáhlá síť jezuitských škol a řada dalších škol, je výzkum dozoru nad těmito školami velmi spletitý, protože každý z těchto systémů měl vlastní kontrolní mechanismy pedagogického procesu. Základy moderního školství v naší zemi sahají, jak již bylo zmíněno, do doby osvícenských reforem za vlády Marie Terezie v poslední třetině 18. století, kdy stát ve svém vlastním zájmu začal usilovat o pozvednutí vzdělanostní úrovně celé populace. Spolu s výrazným rozšířením školské sítě převzal stát i zodpovědnost za její kontrolu zřízením zvláštních úředníků, kteří měli na školy dohlížet. Tehdy ještě v úzké kooperaci s duchovními, kteří na místní úrovni na školu tradičně dohlíželi. Provázání školství s církví bylo po staletí velmi pevné a trvalo ještě řadu let, než se vztah školy a církve, potažmo duchovního a učitele změnil z podřízeného na partnerský. Mezníkem v emancipaci školy z vlivu církve se stalo několik zákonů vydaných koncem 60. let 19. století, zejména pak vydání říšského školského zákona roku 1869. Letos si tedy připomínáme kulaté 150. výročí této normy, na jejíchž základech naše školství spočívalo až do roku 1948.

Předkládaná publikace je nejen skromným příspěvkem k tomuto výročí, ale zároveň také prvním systematickým zpracováním historie školské inspekce v českých zemích, ať už se v jednotlivých dějinných etapách jmenovala jakkoli a ať už vykonávala jakékoli úkoly. Hlavní text publikace je doplněn řadou ukázek z dobových úředních dokumentů, pamětí, dopisů či denního tisku, které výmluvně a živě dokresluji každodenní realitu školního dohledu z různých úhlů pohledu.

Chronologický záběr zkoumané látky je nakonec značně široký. Pokud bychom se zaměřili pouze na dějiny školní inspekce ve smyslu výhradně státního dozoru nad školami, museli bychom začít až v 60. letech 19. století, protože předtím se situace několikrát měnila. Nebylo ale možné pominout dobu tereziánských reforem, která měla pro elementární školství zakladatelský význam. A v této souvislosti se jevílo účelné alespoň stručně naznačit, jak to vlastně bylo nejen s dozorem, ale se školami vůbec i ve staletích předcházejících. První kapitola proto alespoň ve stručnosti naznačuje vývoj v době před- a pobělohorské, následující dvě kapitoly jsou ohraničeny vydáním významných školních zákonů – všeobecného školního řádu roku 1774 a říšského školského zákona roku 1869. Další dvě kapitoly určují politické mezníky, a sice vznik Československa roku 1918 a německá okupace roku 1939. Předposlední kapitola popisuje situaci v době socialismu a poslední pojednává o stavu současném.